

รายงานผลการพัฒนาชุดข้อเสนอโครงการ

การพัฒนาข้อเสนอโครงการชุดโครงการวิจัยเสริมสร้างจิตสำนึกเกษตรกรรม
เชิงจิตวิญญาณของกลุ่มชาติพันธุ์ จังหวัดเชียงใหม่ และจังหวัดแม่ฮ่องสอน

1. ผศ.ดร.วรรณดี	สุทธินรากร	หัวหน้าโครงการวิจัย
2. บาทหลวงนิพนธ์	เทียนวิหาร	ทีมวิจัย
3. นางสาวนัยนา	วิจิตรพร	ทีมวิจัย
4. ดร.สุนทร	วงศ์จอมพร	ทีมวิจัย
5. นายสมเกียรติ	สุทธินรากร	ทีมวิจัย
6. นายศรชัย	วิจิตรพร	ทีมวิจัย

ได้รับทุนสนับสนุนจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ฝ่ายท้องถิ่น

พ.ศ.2558

บทคัดย่อ

การวิจัยในครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนาข้อเสนอโครงการวิจัยเพื่อท้องถิ่นให้ชุมชนเป้าหมาย และสร้างความเข้าใจในกระบวนการทำงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นให้กับสมาชิกของชุมชน ซึ่งจะนำไปสู่การแก้ไขปัญหาและสร้างการเปลี่ยนแปลงให้กับชุมชนได้หลุดพ้นกับสถานการณ์ของปัญหาที่คนในชุมชนเผชิญอยู่ไม่ว่าจะเป็นปัญหาในเรื่องอาชีพ ปัญหาทางเศรษฐกิจ สังคมและสิ่งแวดล้อม ผ่านวงจรการเรียนรู้จากกระบวนการวิจัยท้องถิ่น ตั้งแต่การศึกษาปัญหา การค้นหาแนวทางในการแก้ไขปัญหา การทดลองแก้ไขปัญหา และสะท้อนผลการแก้ไขปัญหาและการเรียนรู้ในมุมมองของเจ้าของปัญหา เสริมด้วยความรู้ทางวิชาการจากภายนอก

ผลการวิจัยพบว่าสามารถพัฒนาชุดโครงการวิจัย 1 ชุด และโครงการวิจัยย่อยจำนวน 5 โครงการคือ

1.ชุดโครงการ การเสริมพลังเพื่อสร้างสำนึกในการพัฒนาอาชีพและเศรษฐกิจเชิงจิตวิญญาณเพื่อการดำรงอยู่อย่างมีศักดิ์ศรีบนแผ่นดินเกิดของกลุ่มชาติพันธุ์ จ.เชียงใหม่ และ จ.แม่ฮ่องสอน

2. โครงการย่อย

2.1 การสร้างกลไกบริหารจัดการอาชีพเกษตรวัฒนธรรมและตลาดทางเลือกเพื่อขับเคลื่อนเศรษฐกิจเชิงจิตวิญญาณให้กับกลุ่มชาติพันธุ์กาเกอญอ บ้านหนองเต่าอ.แม่วาง จ.เชียงใหม่

2.2 การผลิตอาหารปลอดภัยที่เชื่อมโยงกับตลาดทางเลือกเพื่อยกระดับไปสู่เศรษฐกิจเชิงจิตวิญญาณของชนเผ่าปกาเกอญอ บ้านขุนอมลอง อ.สะเมิง จ.เชียงใหม่

2.3 การพัฒนาอาชีพทางเลือกจากภูมิปัญญาเพื่อเชื่อมโยงไปสู่เศรษฐกิจเชิงจิตวิญญาณของกลุ่มชาติพันธุ์ลาหู่ บ้านจะโบและบ้านปะสี อ.แม่สาย จ.เชียงใหม่

2.4 การสร้างกลไกบริหารจัดการดิน น้ำ ป่าและระบบเกษตรทางเลือกเพื่อขับเคลื่อนเศรษฐกิจเชิงจิตวิญญาณให้กับกลุ่มชาติพันธุ์ปกาเกอญอบ้านดอกแดง อ.ฮอด จ.เชียงใหม่

2.5 การสร้างกลไกบริหารจัดการอาชีพเกษตรวัฒนธรรมและตลาดทางเลือกเพื่อขับเคลื่อนเศรษฐกิจเชิงจิตวิญญาณให้กับกลุ่มชาติพันธุ์เลอเวี้อะ บ้านป่าแป๋ อ.แม่สะเรียง จ.แม่ฮ่องสอน

โดยเครื่องมือที่ใช้ในการพัฒนาโครงการ ได้แก่ เครื่องมือในการทำความเข้าใจในสิ่งที่เป็นอย่างของตนเอง (Self Being) แบบสอบถามข้อมูลเชิงปริมาณ แบบสัมภาษณ์ข้อมูลเชิงคุณภาพ การใช้แผนที่เดินดินเพื่อสำรวจกายภาพและภูมิสังคมของชุมชน และแผนผังการวิเคราะห์ข้อมูล (Concept Mapping)

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

จ.เชียงใหม่ และ จ.แม่ฮ่องสอน เป็นจังหวัดใหญ่ในพื้นที่ภาคเหนือตอนบน เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญของประเทศ พื้นที่ตั้งของจังหวัดมีทั้งพื้นที่ราบและพื้นที่บนภูเขาสูง ซึ่งพื้นที่ราบส่วนใหญ่เป็นเขตเมืองเป็นที่อยู่อาศัยของชาวเมือง ส่วนบนเทือกเขาที่สลับซับซ้อนเป็นถิ่นที่อยู่ของกลุ่มชาติพันธุ์ที่หลากหลาย เช่น ปกาเกอญอ ลีละ ล่าหู่ เป็นต้น กลุ่มชาติพันธุ์ที่หลากหลายเหล่านี้ ในอดีตถูกเรียกว่า “ชาวเขา” ซึ่งมีความหมายถึงการเป็นคนอื่น หรือชนที่อยู่บนภูเขา ต่อมาถูกเรียกขานว่าเป็นคนชายขอบ หมายถึงคนที่อยู่รอบนอก ห่างไกลจากความเจริญ นอกจากนี้ยังมีคำเรียกว่า “ชาวไทยภูเขา” หมายถึงกลุ่มคนที่อยู่บนภูเขา เป็นคำเรียกที่ทำให้เกียรติมากขึ้น ปัจจุบันเรียกว่า “กลุ่มชาติพันธุ์” ที่สะท้อนถึงการยอมรับในความหลากหลายทางวัฒนธรรมมากขึ้น แม้คำเรียกต่างๆ เหล่านี้จะมีพัฒนาการที่ดีขึ้น แต่กลุ่มชาติพันธุ์ยังคงเป็นกลุ่มที่ด้อยโอกาสในแทบทุกเรื่อง ทั้งการเข้าถึงบริการของรัฐ โอกาสทางการศึกษาและอาชีพ กลุ่มชาติพันธุ์จึงเป็นคนระดับล่างในฐานโครงสร้างทางสังคมที่มีผู้ได้เปรียบและเสียเปรียบ ซึ่งปัญหาใหญ่ของกลุ่มชาติพันธุ์คือไม่มีที่ดินทำกินที่มีเอกสารสิทธิ์ เนื่องจากวัฒนธรรมการทำมาหากินของกลุ่มชาติพันธุ์มักหมุนเวียนพื้นที่ไปเรื่อยๆ เมื่อมีการใช้พื้นที่ไปสักระยะหนึ่งแล้วพื้นดินที่สภาพเสื่อมโทรมลง การหมุนเวียนเป็นการคืนความสมบูรณ์ให้กับธรรมชาติ ซึ่งในอดีตชาวเมืองมักมองอย่างไม่เข้าใจว่า “เป็นการทำไร่เลื่อนลอย” ซึ่งเมื่อเวลาผ่านไป มีการจับจองที่ดินถาวร ทำให้กลุ่มชาติพันธุ์ไม่มีที่ดินเป็นของตนเอง และด้วยข้อจำกัดของการใช้ทรัพยากรทำให้กลุ่มชาติพันธุ์ไม่สามารถหมุนเวียนการใช้ที่ดินได้อีก ยกเว้นหมุนเวียนการใช้ที่ดินในพื้นที่ กลุ่มชาติพันธุ์ทั้งหมดมีวิถีประกันความเสี่ยงในอาชีพด้วยการปลูกข้าวไว้กิน และปลูกพืชอื่นๆ ในลักษณะของพืชไร่เป็นส่วนใหญ่ เพื่อเป็นแหล่งสร้างรายได้ แต่ส่วนใหญ่ไม่ประสบความสำเร็จในอาชีพ เนื่องจากขาดความรู้ในการพัฒนาการเกษตร ซึ่งปัจจุบัน เกษตรกรกลุ่มชาติพันธุ์เริ่มหันมาปลูกพืชเชิงเดี่ยวมากขึ้น เนื่องจากได้รับการส่งเสริมจากบริษัทเอกชน เช่น การปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ ทำให้มีการใช้สารเคมีอย่างหนาแน่นมากขึ้น กระนั้นก็ตาม เกษตรกรส่วนใหญ่ยังคงมีฐานะยากจน ต้องออกไปรับจ้างในเมืองเพื่อให้มีรายได้มาเลี้ยงชีพ ประกอบกับสภาวะการขาดแคลนแรงงานระดับล่างในภาคอุตสาหกรรมและภาคบริการ เป็นเหตุให้มีแรงดึงดูดแรงงานจากภูเขาสูงสู่พื้นที่ราบมากขึ้น

ปัจจุบัน การเติบโตด้านการท่องเที่ยวที่ขยายตัวมากขึ้น ทำให้ชุมชนถูกรุกไล่จากวัฒนธรรมภายนอก ความยากจนทำให้เยาวชนหนุ่มสาวตกเป็นเหยื่อของการค้ามนุษย์ หลายคนถูกชักจูงสู่การขายบริการ รวมทั้งเข้าสู่วงจรของการค้ายาเสพติด หลายพื้นที่อยู่บนเส้นทางทางการค้ายาเสพติด ทำให้

เกษตรกรทำมาหากินลำบาก เนื่องจากถูกระงับพื้นที่จากการปฏิบัติหน้าที่ของเจ้าหน้าที่ฝ่ายรัฐ สถานการณ์ที่เป็นอยู่ทำให้เกษตรกรมีภาวะจำกัดในการทำมาหากินยากขึ้นทุกขณะ ฉะนั้น หากใช้การวิจัยที่ใช้ชุมชนเป็นฐาน (Community Based Research) ถือเป็นแนวทางที่ก้าวหน้าของการวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action Research) ที่มุ่งสร้างการเปลี่ยนแปลงไปสู่สังคมที่ดีกว่าโดยความร่วมมือระหว่างคนในชุมชนที่เป็นคนในกับนักวิจัยภายนอกที่ร่วมกันพัฒนาชุมชนให้หลุดพ้นจากสภาพการณ์ที่เป็นปัญหาจากความไม่ยุติธรรมในเชิงโครงสร้าง การให้ชุมชนผู้เป็นเจ้าของปัญหาลุกขึ้นมาทำหน้าที่วิจัยด้วยตนเองถือเป็นการเคลื่อนตัวของแนวคิดที่สำคัญ ด้วยกระบวนการศึกษาปัญหา การค้นหาแนวทางในการแก้ไขปัญหา การลงมือปฏิบัติการแก้ไขปัญหา และการตรวจสอบผลการปฏิบัติจะก่อให้เกิดการเรียนรู้จากฐานความรู้ที่ผลิตขึ้นตลอดกระบวนการวิจัย และเจ้าของปัญหาได้เรียนรู้กระบวนการวิจัยซึ่งจะถ่ายทอดไปสู่การแสวงหาความรู้ในปัญหาหรือสถานการณ์อื่นๆ ของชุมชนโดยนักวิจัยคนนอกคอยทำหน้าที่เป็นผู้สนับสนุนให้เกิดการเรียนรู้ทั้งจากกระบวนการวิจัยและการนำความรู้ไปใช้เพื่อสร้างการเปลี่ยนแปลง

ดังนั้น ทางศูนย์วิจัยและฝึกอบรมศาสนาและวัฒนธรรม (ศศว) ซึ่งเป็นหน่วยงานที่จัดตั้งขึ้นในปี พ.ศ.2522 เพื่อเป็นองค์กรในการช่วยเหลือผู้ด้อยโอกาสให้ได้เรียนรู้ที่จะพึ่งตัวเองและอยู่รอดในสังคมอย่างมีศักดิ์ศรี ร่วมกับตัวแทนชุมชน เยาวชนที่เคยผ่านหลักสูตร “เกษตรวัฒนธรรม” และมีฐานผู้นำทางสติปัญญาของ ศศว. 6 พื้นที่ ได้แก่พื้นที่ที่ 1 คือ ชุมชนบ้านป่าแป๋ ชุมชนบ้านนาป่าแป๋ ชุมชนบ้านแพะ พื้นที่ 2 คือ ชุมชนบ้านป่าหมาก พื้นที่ที่ 3 คือ ชุมชนบ้านดอกแดง พื้นที่ที่ 4 ชุมชนบ้านหนองเต่า ชุมชนบ้านห้วยเกียง ชุมชนบ้านห้วยข้าวสับ พื้นที่ 5 คือ ชุมชนบ้านป่าเกี๊ยะนอก ชุมชนบ้านขุนอมลอง และพื้นที่ 6 คือ ชุมชนห้วยน้ำเย็น จึงต้องการใช้กระบวนการวิจัยเพื่อท้องถิ่นมาเป็นเครื่องมือในการสร้างการเรียนรู้ให้ชุมชนได้ค้นหาตนเอง ค้นหาทางออกของปัญหาและพัฒนาศักยภาพในชุมชน

วัตถุประสงค์

1. เพื่อสร้างความเข้าใจในกระบวนการทำงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นให้กับสมาชิกและผู้ที่เกี่ยวข้องในชุมชนเป้าหมาย
2. เพื่อพัฒนาโจทย์วิจัยและเอกสารข้อเสนอโครงการวิจัยเพื่อท้องถิ่นให้ชุมชนเป้าหมาย

ผลที่คาดว่าจะได้รับ

1. ผู้นำและสมาชิกในชุมชนที่สนใจทำงานวิจัยในทุกชุมชนเข้าใจแนวคิด กระบวนการและประโยชน์ของงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น

2. ได้เอกสารข้อเสนอโครงการวิจัยเพื่อท้องถิ่นของชุมชน จำนวน 6 โครงการ เสนอต่อ
สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ฝ่ายท้องถิ่น และโครงการวิจัย สังเคราะห์ จำนวน 1
โครงการ (เป็นโครงการชุมชน) 6 โครงการ

บทที่ 2 วิธีดำเนินการวิจัย

กระบวนการดำเนินงาน

1. ประชาคมผู้เกี่ยวข้องในพื้นที่วิจัยเพื่อสร้างการรับรู้ สร้างความเข้าใจการวิจัยเพื่อท้องถิ่น ค้นหาประเด็นโจทย์วิจัย กรอบเนื้อหาการวิจัย และคั่นหนักวิจัย ระยะเวลา 1 วัน/พื้นที่
2. ประชุมทีมวิจัยเพื่อทำความเข้าใจการเขียนเอกสารข้อเสนอโครงการวิจัย และปฏิบัติการเขียนเอกสารข้อเสนอโครงการวิจัย และพัฒนาเอกสารข้อเสนอโครงการวิจัย ระยะเวลา 2 วัน/พื้นที่
3. ประชาคมที่เกี่ยวข้องในพื้นที่รับฟังข้อเสนอโครงการวิจัยที่ทีมวิจัยพัฒนาขึ้น ให้ความเห็น และรับรองข้อเสนอโครงการ ระยะเวลา 1 วัน/พื้นที่
4. แลกเปลี่ยนเรียนรู้เรื่อง “การเสริมพลังมิติทางศาสนากับวิถีชีวิต”

พื้นที่วิจัย

พื้นที่ที่ใช้ในการดำเนินการวิจัยมี 6 พื้นที่ ได้แก่ พื้นที่ที่ 1 คือ ชุมชนบ้านป่าแป๋ ชุมชนบ้านนาป่าแป๋ ชุมชนบ้านแพะ พื้นที่ 2 คือ ชุมชนบ้านป่าหมาก พื้นที่ที่ 3 คือ ชุมชนบ้านดอกแดง พื้นที่ที่ 4 ชุมชนบ้านหนองเต่า ชุมชนบ้านห้วยเกียง ชุมชนบ้านห้วยข้าวสับ พื้นที่ 5 คือ ชุมชนบ้านป่าเกี๊ยะนอก ชุมชนบ้านขุนอมลอง และพื้นที่ 6 คือ ชุมชนห้วยน้ำเย็น

บทที่ 3

ผลการพัฒนาโครงการวิจัย

คณะผู้วิจัยได้พัฒนาโครงการวิจัย 1 ชุดโครงการชื่อ “การเสริมพลังเพื่อสร้างสำนึกในการพัฒนาอาชีพและเศรษฐกิจเชิงจิตวิญญาณเพื่อการดำรงอยู่อย่างมีศักดิ์ศรีบนแผ่นดินเกิดของกลุ่มชาติพันธุ์ จ.เชียงใหม่ และ จ.แม่ฮ่องสอน” โดยมีโครงการย่อย 5 โครงการดังนี้

1. การสร้างกลไกบริหารจัดการอาชีพเกษตรวัฒนธรรมและตลาดทางเลือกเพื่อขับเคลื่อนเศรษฐกิจเชิงจิตวิญญาณให้กับกลุ่มชาติพันธุ์กาเกอญอ บ้านหนองเต่า อ.แม่วาง จ.เชียงใหม่
2. การผลิตอาหารปลอดภัยที่เชื่อมโยงกับตลาดทางเลือกเพื่อยกระดับไปสู่เศรษฐกิจเชิงจิตวิญญาณของชนเผ่าปกาเกอญอ บ้านขุนอมลอง อ.สะเมิง จ.เชียงใหม่
3. การพัฒนาอาชีพทางเลือกจากภูมิปัญญาเพื่อเชื่อมโยงไปสู่เศรษฐกิจเชิงจิตวิญญาณของกลุ่มชาติพันธุ์ลาหู่ บ้านจะโบและบ้านปะสี อ.แม่สาย จ.เชียงใหม่
4. การสร้างกลไกบริหารจัดการดิน น้ำ ป่าและระบบเกษตรทางเลือกเพื่อขับเคลื่อนเศรษฐกิจเชิงจิตวิญญาณให้กับกลุ่มชาติพันธุ์ปกาเกอญอบ้านดอกแดง อ.ฮอด จ.เชียงใหม่
5. การสร้างกลไกบริหารจัดการอาชีพเกษตรวัฒนธรรมและตลาดทางเลือกเพื่อขับเคลื่อนเศรษฐกิจเชิงจิตวิญญาณให้กับกลุ่มชาติพันธุ์เลอเวี้อะ บ้านป่าแป๋ อ.แม่สะเรียง จ.แม่ฮ่องสอน

กระบวนการสร้างความเข้าใจในการพัฒนาโครงการวิจัยเพื่อท้องถิ่นให้กับสมาชิกและผู้ที่เกี่ยวข้องในชุมชนเป้าหมาย

สมาชิกโครงการวิจัยทั้งหมด เป็นเยาวชนที่ผ่านการอบรมตามโครงการสร้างและพัฒนาเกษตรกรรุ่นใหม่ หลักสูตร “ธรรมเกษตร” มีพื้นฐานความเข้าใจปัญหาในภาคเกษตรกรรมที่มาจากปัญหาในเชิงโครงสร้างและปัญหาในระดับครัวเรือน แต่อย่างไรจึงจะมีผู้เห็นร่วม การแสวงหาความรู้จากความจริงด้วยกระบวนการวิจัยเป็นแนวทางหนึ่งที่จะทำให้เจ้าของปัญหาเห็นความจริงเชิงประจักษ์ เพื่อนำความรู้ที่ได้ไปสู่การขับเคลื่อนให้เกิดการเปลี่ยนแปลงให้กับชุมชนอย่างเป็นรูปธรรม

การเสริมทฤษฎี

คณะผู้วิจัยใช้แนวคิดทางศาสนาและวัฒนธรรมชุมชน และทฤษฎีการประกอบสร้างเป็นแนวทางในการสร้างการเรียนรู้ให้กับนักวิจัย ณ จุดเริ่มต้นของการเรียนรู้ และมีการกระชับความรู้เป็นระยะๆ เมื่อนักวิจัยเข้ามาเพิ่มเติมในกลุ่ม

1. แนวคิดศาสนาและวัฒนธรรมชุมชน

สำหรับชาวบ้านแล้ว นิพจน์ เทียนวิหาร อธิบายว่าศาสนาและวัฒนธรรมอยู่ในวิถีชีวิต เป็นวิถีชีวิตที่อยู่ในการผลิต แม้แต่การปลูกพืชแบบใหม่ เช่น ลิ้นจี่ ลำไย มะเขือเทศ กะหล่ำปลี ชาวบ้านยังนำศาสนาไปอธิบายคุณค่าและความหมาย ต้องขอบคุณพระเจ้าและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ถ้าเขาไม่ไปขอบคุณพระเจ้าและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ เขาจะไม่เหลืออะไรเลย เพราะชาวบ้านจำเป็นต้องทำมาหากิน แต่เป็นการทำมาหากินบนฐานความหมายแบบใหม่เพื่อที่จะทำให้เกิดความอุดมสมบูรณ์กับครอบครัว จึงต้องขอบคุณพระเจ้าและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ มิติเรื่องความศักดิ์สิทธิ์ทางศาสนากลายมาเป็นตัวปกป้องคุ้มครองธรรมชาติ มิติชีวิตภายใน (Spirituality) จึงเป็นพลังที่ชาวบ้านต้องทำพิธีกรรมเพื่อแสดงว่ามีสิ่งศักดิ์สิทธิ์อยู่ ปัจจุบันไม่ว่าจะอยู่ที่ไหน สถานะแบบไหนจะต้องต่อสู้เพื่อแย้งชิงความหมาย เพื่ออธิบายความหมายใหม่ ไม่ให้โลกทางการค้ามาควบคุมแต่เพียงผู้เดียว เป็นการนำระบบคุณค่าทางศาสนาไปอยู่ในโลกที่เป็นวัตถุนิยมในชีวิตประจำวันของคนในชุมชน ทำให้ชีวิตมีคุณค่ามีความหมาย เพราะว่าเป็นชีวิตที่เป็นการประกาศพลังแห่งการอยู่รอดที่ได้มาจากพ่อแม่ปู่ย่าตายายที่เขาได้ต่อสู้กับอำนาจที่เคยเอาเปรียบคนในชุมชน การต่อสู้เพื่อการเปลี่ยนแปลงจึงต้องแย้งชิงพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ คือการไปสร้างและให้ความหมายแล้วไปเกิดพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ขึ้น เช่น ป่าต้นน้ำ ป่าพิธีกรรม ป่าสะดือ ป่าหวงห้าม ป่าที่ผ่านการบวช เป็นต้น แทนที่จะเป็นวัตถุนิยม เงินนิยม และความสะดวกนิยม ซึ่งแน่นอนว่าก่อนการเกิดพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ผู้คนในชุมชน/สังคม ต้องเข้าใจความจริงที่มีอยู่เดิม การศึกษาวิเคราะห์ข้อมูลที่เป็นจริงบนฐานความรู้จะนำไปสู่การเปิดพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์เพื่อสร้างความหมายใหม่ให้กับชีวิต และนำชีวิตไปสู่สิ่งที่ตั้งถามกลับสู่ตัวเองและชุมชน

2. ทฤษฎีการประกอบสร้าง (Constructionism)

เป็นทฤษฎีการเรียนรู้ที่เน้นให้ผู้เรียนเป็นผู้สร้างองค์ความรู้ด้วยตนเอง เป็นการเปิดโอกาสให้ชาวบ้านได้ปฏิบัติกิจกรรมการเรียนรู้อย่างมีส่วนร่วมและแก้ปัญหาด้วยตนเอง โดยมีทางเลือกที่หลากหลายและเรียนรู้อย่างมีความสุข สามารถเชื่อมโยงความรู้ใหม่กับความรู้เก่า (ความรู้ทางปัญญา) ได้อย่างมีประสิทธิภาพ หลักการที่สำคัญของทฤษฎีการประกอบสร้างคือ เป็นการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนลงมือปฏิบัติหรือสร้างสิ่งที่มีความหมายกับตนเอง เครื่องมือที่นำไปใช้ต้องมีลักษณะที่เอื้อต่อการเรียนรู้ตอบสนองความคิดและจินตนาการของผู้เรียน ทฤษฎีนี้มีความสอดคล้องกับกระบวนการศึกษาวิจัยที่จะเสริมสร้างสำนักผู้เรียนหรือชุมชนที่มีความผูกพันกับถิ่นเกิด โดยการปฏิบัติเกษตรวัฒนธรรมที่เป็นอาชีพดั้งเดิมของบรรพบุรุษอย่างภาคภูมิใจและความหมาย ทฤษฎีการประกอบสร้างนี้ เป็นกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันจากการทำกิจกรรมศึกษาวิเคราะห์รากเหง้าปัญหาที่แท้จริงของชุมชน และได้ร่วมกันดำเนินการในการสร้างงานหรืออาชีพที่เป็นทางเลือกให้กับชุมชน ชุมชนจะได้มีโอกาสเรียนรู้

ด้วยกันจากการสร้างงานที่ตนเองสนใจ ขณะเดียวกันได้มีการเรียนรู้จากกันและกันที่ทุกคนมีส่วนร่วม ในการสร้างองค์ความรู้ด้วยตนเองจากการปฏิบัติงานอย่างมีความหมายต่อตนเอง ครอบครัวและชุมชน

เครื่องมือในการพัฒนาโครงการวิจัย

1. เครื่องมือในการทำความเข้าใจในสิ่งที่ตนเป็นอยู่ของตนเอง (Self Being) การทำความเข้าใจในสิ่งที่ตนเองเป็น เป็นการศึกษาวิเคราะห์สภาพความจริงที่บุคคลเผชิญอยู่ในระดับตนเอง ครอบครัว ชุมชน และสังคมในระดับใกล้เคียงจนถึงระดับจักรวาล โดยพิจารณาในมิติที่จับต้องได้ง่ายคือมิติของปัจจัยภายใน ที่ประกอบด้วยโครงสร้างและความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจ ที่เกี่ยวข้องกับการทำมาหากิน และอาชีพของคนในชุมชน ไปจนถึงมิติทางสังคม สิ่งแวดล้อม การปกครองตนเอง ประวัติศาสตร์ ศาสนา วัฒนธรรม และภูมิปัญญาท้องถิ่น เป็นการศึกษาที่เชื่อมโยงไปถึงปัจจัยภายนอกทั้งทางเศรษฐกิจ สังคม การเมือง สิ่งแวดล้อม การเมือง การปกครอง ประวัติศาสตร์ ศาสนา วัฒนธรรม ความรู้และเทคโนโลยีสมัยใหม่ที่เข้ามากระทบต่อชุมชน ครอบครัวเกษตรกรและตัวบุคคล

การวิเคราะห์ทั้งปัจจัยภายในและภายนอก ทำให้บุคคลได้เห็นจุดแข็งของตนเองในเรื่อง ศาสนา วัฒนธรรมและภูมิปัญญาของคนในท้องถิ่น รวมทั้งสิ่งที่เป็จุดอ่อนอันเกิดจากผลกระทบของปัจจัยภายนอก เช่น การปลูกพืชเชิงเดี่ยวที่เกษตรกรยังขาดความรู้และเทคโนโลยีสมัยใหม่ในการปลูก พืชเชิงเดี่ยวให้มีประสิทธิภาพ รวมทั้งขาดอำนาจในการต่อรอง อันเนื่องจากกลไกทางสังคมที่ไม่ ยุติธรรม ขณะเดียวกันเกษตรกรได้มองเห็นความรู้ทางภูมิปัญญาเดิมในการปลูกพืชในระบบผสมผสาน หรือระบบอื่นที่ไม่ใช่กระแสหลัก ผลการวิเคราะห์นำไปสู่การใคร่ครวญ ไตร่ตรองที่จะค้นหาทางเลือก ในการแก้ไขปัญหาในวิธีการต่างๆ ที่พอเหมาะกับเงื่อนไขของพื้นที่บนฐานความจริงที่เป็นไปได้ เช่น การหวนกลับสู่การผลิตแบบดั้งเดิม การฟื้นคืนอาชีพเดิมที่สูญหาย เช่น ช่างตีเหล็ก หรือการค้นหา ความรู้และเทคโนโลยีสมัยใหม่เพื่อต่อยอดองค์ความรู้แบบเดิม

หนทางในการแก้ไขปัญหาบนฐานภูมิปัญญาที่สำคัญคือการสร้างความแข็งแกร่งของอาชีพและ การพัฒนาสังคมด้วยฐานจิตวิญญาณทางศาสนาและวัฒนธรรมเพื่อเป็นภูมิคุ้มกันในการแก้ไขปัญหา ของบุคคลและชุมชน

2. การใช้แบบสอบถามเพื่อสำรวจข้อมูลทางเศรษฐกิจ โดยสำรวจพื้นที่ในการผลิต ประเภท ของพืชที่ปลูก สัตว์ที่เลี้ยง การผลิตในรอบปีที่ผ่านมาได้และการตลาด จะนำไปสู่การอธิบายต่อ สาธารณะในเชิงตัวเลขอย่างเป็นรูปธรรม

3. การสัมภาษณ์ข้อมูลเกี่ยวกับวิถีการทำมาหากินของคนในอดีต ก่อให้เกิดการเรียนรู้ในภูมิปัญญาด้านการเกษตร และเห็นวิถีชีวิตการทำมาหากิน รวมทั้งการอยู่ร่วมกันของคนในสังคม รวมทั้งการสัมภาษณ์ประวัติศาสตร์ ศาสนาและวัฒนธรรมผ่านเรื่องเล่า ทำให้สมาชิกวิจัยได้เรียนรู้รากเหง้าของตนเอง ซึ่งนำไปสู่ความภาคภูมิใจในตนเอง ในชุมชน ตลอดจนทำให้นักวิจัยกับคนเฒ่าคนแก่มีความสัมพันธ์อันดีผ่านปฏิสังสรรค์ที่ใกล้ชิดจากการบอกเล่าข้อมูล

4. การใช้แผนที่เดินดินเพื่ออธิบายที่ตั้งของ ไร่นา สิ่งแวดล้อม สิ่งสร้าง และสถานที่ศักดิ์สิทธิ์/สถานที่สำคัญของชุมชน ทำให้ผู้วิจัยได้เห็นความสัมพันธ์ของมนุษย์และสิ่งแวดล้อม เพิ่มเติมจากข้อ 2 เห็นความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ต่อมนุษย์ และมิติของมนุษย์กับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ให้ความหมายในสิ่งที่จับต้องไม่ได้ภายใต้สิ่งที่จับต้องได้ เช่น การนำผ้าสีไปสะตือของเด็กทารกไปแขวนไว้ที่ต้นไม้จนกลายเป็นป่าสะตือที่คงอยู่จนถึงปัจจุบันด้วยมนุษย์ไม่กล้าตัดต้นไม้เพราะเป็นพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ เป็นต้น

5. แผนผังการวิเคราะห์ข้อมูล (Concept Mapping) ใช้สำหรับวิเคราะห์ข้อมูลที่แสดงความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลกับธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม ระหว่างมนุษย์ต่อมนุษย์ และมนุษย์กับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ศาสนาและวัฒนธรรมบนฐานแนวคิดศาสนาและวัฒนธรรมชุมชน และทฤษฎีการประกอบสร้าง (Constructionism)

ข้อมูลพื้นฐานที่นำไปสู่การพัฒนาโครงการวิจัย

ทั้ง 6 พื้นที่ของการศึกษา มีสภาพการณ์ที่นำไปสู่การคัดเลือกเพื่อการศึกษาดังนี้

พื้นที่ที่ 1 ได้แก่ ชุมชนบ้านป่าแป๋ ชุมชนบ้านนาป่าแป๋ ชุมชนบ้านแพะ อ.แม่สะเรียง จ.แม่ฮ่องสอน

1. ชุมชนบ้านป่าแป๋

พื้นที่ป่าแป๋ ตั้งอยู่ใน ต.ป่าแป๋ อ.แม่สะเรียง จ.แม่ฮ่องสอน มีระยะทางห่างจากตัว อ.เมืองเชียงใหม่ 176 กิโลเมตร เป็นพื้นที่ปิด ที่พื้นที่อยู่อาศัยของกลุ่มชาติพันธุ์เผ่าลัวะหรือลวะ พื้นที่อยู่อาศัยเป็นพื้นที่ป่าชุมชน อาชีพส่วนใหญ่ทำไร่ ทำนา ปลุกข้าวไว้บริโภคในครัวเรือน ปลุกผักเพื่อจำหน่ายให้กับโครงการหลวง รับจ้างในท้องที่และนอกพื้นที่ แม่บ้านจะทอดผ้าจำหน่ายให้กับกลุ่มสตรี แต่ปัญหาที่เกิดขึ้นคือ รายได้ไม่พอกับรายจ่าย จึงไม่ประสบความสำเร็จในอาชีพ เป็นเหตุให้เยาวชนออกไปทำงานรับจ้างภายนอกพื้นที่กันมาก รวมทั้งคนที่สำเร็จการศึกษาในระดับที่สูงขึ้นจะไม่กลับบ้านเนื่องจากไม่มีงานทำในชุมชน

ลักษณะการใช้พื้นที่ในวิถีทำมาหากินจะมีพื้นที่ 3 ประเภทคือ พื้นที่ทำไร่ ทำนา และทำสวน โดยพื้นที่ทำไร่จะเป็นพื้นที่ส่วนรวม ส่วนพื้นที่ทำสวนและทำนาจะเป็นพื้นที่ส่วนตัว สำหรับเกษตรกรที่ไม่มีพื้นที่ส่วนตัวจะประสบกับปัญหาทางเศรษฐกิจ เนื่องจากไม่มีพื้นที่ทำไร่ เกษตรกรจะไม่มีพืชอาหารไว้บริโภคต้องพึ่งพาตลาดภายนอก ทำให้มีค่าใช้จ่ายสูง ในชุมชนมีวัฒนธรรมของการช่วยเหลือเกื้อกูลกันผ่านระบบเครือญาติ และกลุ่มศาสนาคริสต์ที่จัดตั้งธนาคารข้าวเพื่อช่วยเหลือคนจน แต่อย่างไรก็ตามกลไกที่มีอยู่เป็นเพียงการประคับประคองเพื่อให้คนในชุมชนได้ดำรงชีพอยู่ได้ แต่ไม่สามารถที่จะมีชีวิตที่ดีกว่าได้ บ้านป่าแป๋เป็นชุมชนที่การคมนาคมยากลำบาก ต้องใช้เวลาในการเดินทางเพื่อเข้าถึงชุมชน การแทรกซึมของอิทธิพลจากสังคมเมืองยังไม่มีมาก การช่วยเหลือเกื้อกูลกันจึงยังมีอยู่มาก ประกอบกับสำนึกของความเป็นลัวะได้ถูกก่อรูปมานาน มีการทำงานวิจัยจากสถานศึกษาภายนอก การทำงานของโครงการหลวง และองค์กรพัฒนาเอกชนที่มีบทบาทในการเข้าไปเกื้อกูลสังคม รวมทั้งครูในพื้นที่มีบทบาทในการส่งเสริมการเรียนรู้เชิงภาษา และผู้นำที่เป็นทางการที่มีบทบาทในการพัฒนาชุมชน ส่งผลให้สำนึกของการช่วยเหลือเกื้อกูลกันเป็นรากฐานที่แข็งแรงในชุมชน

ในส่วนของโครงการหลวงที่มีบทบาทสนับสนุนให้เกษตรกรได้ยกระดับการผลิตตามข้อเสนอแนะ สามารถส่งจำหน่ายให้กับโครงการได้ แต่ปัญหาที่เกิดขึ้นคือ เกษตรกรสามารถจำหน่ายได้เฉพาะพืชผักที่เป็นเกรด A ส่วนสินค้าที่ตกเกรดลงมาไม่สามารถจำหน่ายได้ ทำให้เกษตรกรไม่มีรายได้ที่เพียงพอ พืชผักที่ตกเกรดเหล่านี้เกษตรกรได้นำไปเลี้ยงหมูโดยไม่ได้เก็บไว้บริโภค เนื่องจากบริโภคไม่เป็น นอกจากนี้พืชผักที่เหลือจากการจำหน่ายไม่ได้นำไปสู่การแปรรูป ซึ่งด้วยรายได้ทางเดียวจากการจำหน่ายสินค้าเกรด A ไม่เพียงพอต่อการดำรงชีพ ทำให้เกษตรกรมีปัญหารายได้ไม่เพียงพอกับรายจ่าย โดยขาดการวิเคราะห์ปัญหาและการบริหารจัดการที่ดี

ปัจจุบันคนในชุมชนนิยมส่งบุตรหลานไปเรียนหนังสือในเมือง เพื่อหวังให้บุตรหลานได้มีอาชีพและชีวิตที่ดี ซึ่งส่งผลให้คนรุ่นใหม่ก้าวออกไปใช้ชีวิตภายนอกชุมชนมากขึ้นเรื่อย และพ่อแม่มีภาระค่าใช้จ่ายในการส่งบุตรหลานค่อนข้างสูง และมีภาระหนี้สิน เงินกองทุนกู้ยืมที่มีอยู่ในชุมชน เช่น เงินจากกลุ่มออมทรัพย์ กองทุนเงินล้าน กองทุนสตรี และสหกรณ์ที่มีอยู่ถูกกู้จนหมดสิ้น สะท้อนถึงปัญหาหนี้สินที่มีอยู่จำนวนมาก ปัญหาที่ถาโถมเหล่านี้เป็นภาพที่สัมผัสได้ในระยะเวลาอันสั้น แต่เป็นปัญหาเรื้อรังที่ทำให้เยาวชนไม่มีอาชีพประจำที่สามารถทำให้คนรุ่นใหม่อยู่ได้ ขณะที่คนรุ่นเก่าจำเจอยู่กับการเพาะปลูกที่ไม่มีอนาคต จนไม่สามารถจูงใจให้คนหนุ่มสาวเข้าสู่วิถีอาชีพการเกษตร ดังนั้นการสร้างกลไกการจัดการอาชีพการเกษตรที่มีอยู่แล้ว และค้นหาอาชีพอื่นที่มั่นคงให้กับคนในชุมชนจึงมีความสำคัญยิ่ง เพราะหากปล่อยให้สภาพการณ์ของปัญหาอาชีพดำรงอยู่ จะส่งผลเสียให้เยาวชนเข้าสู่อาชีพที่ไม่พึงประสงค์ เช่น การค้ายาเสพติดที่มีแนวโน้มของเยาวชนเข้าสู่วงจรมากขึ้น

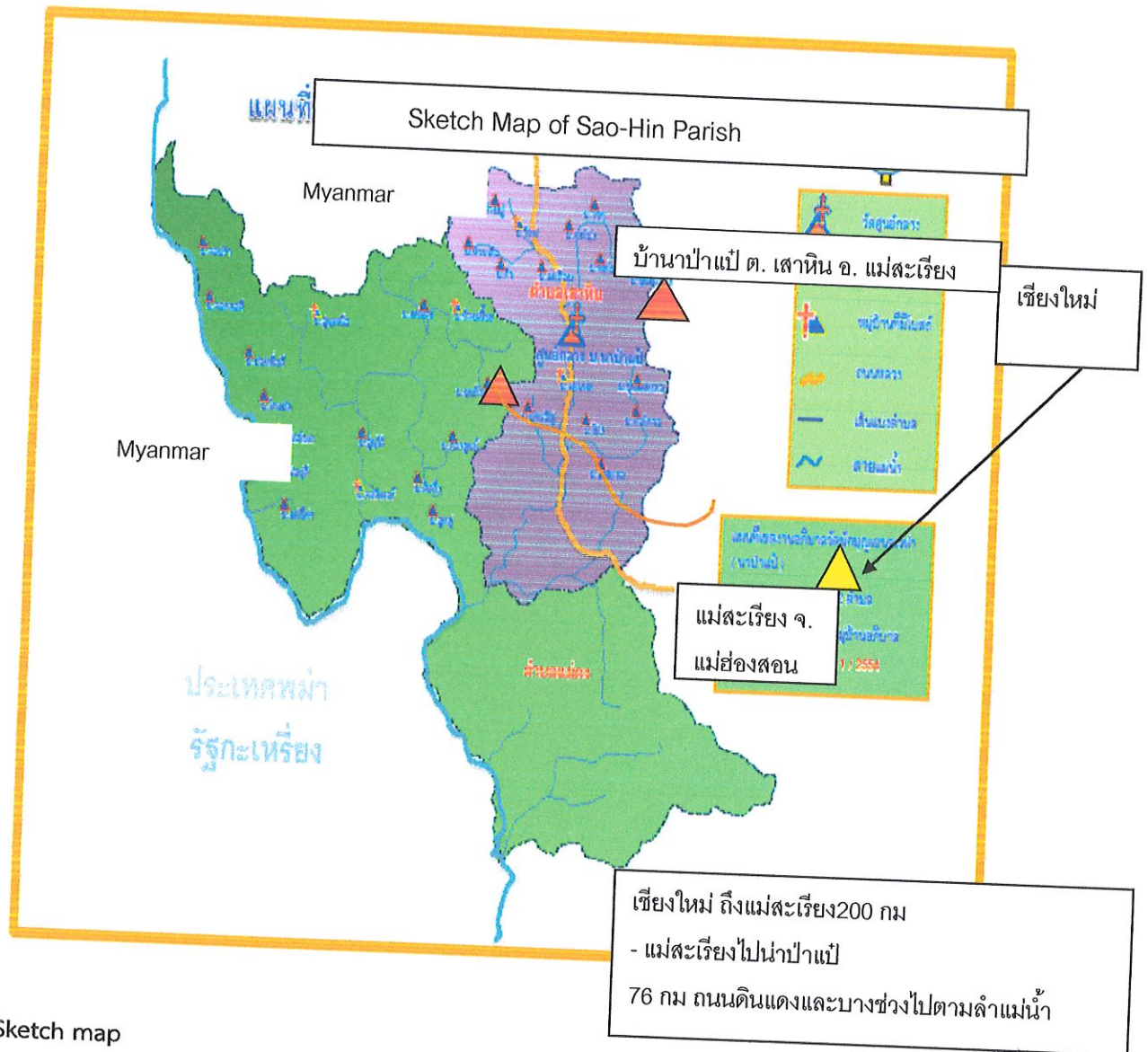

ต้นทุนที่ชุมชนมีคือ

- 1) ด้านการเกษตร เป็นพื้นที่การเกษตรที่ปลอดภัยและมีผลผลิตสูง และมีความสมบูรณ์ทางพันธุกรรมทางพืชและสัตว์
- 2) ด้านความมั่นคง พบว่ามีกฎระเบียบของชุมชน ประชากรทั้งฝั่งไทยและพม่ามีความสามัคคีกัน และศาสนิกชนทั้งคาทอลิกและพุทธมีสัมพันธ์ไมตรีกันที่ดี
- 3) พลังชุมชน พบว่าเยาวชนในหมู่บ้านมีบทบาทในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เยาวชนมีบทบาทในการผลิตอาหารปลอดภัย และเยาวชนเป็นแรงสนับสนุนกิจกรรมการพัฒนาชุมชนของตัวเอง
- 4) การพัฒนาแบบยั่งยืนด้านต่างๆ เช่น ด้านการชลประทานมี มีการสร้างเหมืองฝายเพื่อใช้ในการเกษตร (ข้าวนา ฯ) และด้านอุปโภค มีการทำไร่มุนเวียน และมีการทำไร่ - นาแบบรวม

ด้วยเหตุของการเดินทางเข้าถึงพื้นที่อย่างยากลำบาก ประกอบกับมีนักวิจัยในพื้นที่ที่มีความพร้อมเพียง 2 คนคือ น.ส จีดา สุจริตสุชาดา และ น.ส. จรียา จรัสวีรพงษ์ คณะวิจัยจึงคัดเลือกบ้านป่าแป๋เป็นพื้นที่ทำงานพื้นที่เดียว เพื่อใช้เป็นพื้นที่ขยายไปยังชุมชนบ้านนาป่าแป๋ และชุมชนบ้านแพะ ในอนาคต

พื้นที่ 2 ชุมชนบ้านป่าหมาก

พื้นที่ชุมชนบ้านป่าหมากเป็นพื้นที่ที่มิวิจัยไม่มีความพร้อม โดยนักวิจัยที่เข้าร่วมโครงการมีเพียง 3 คน คณะวิจัยจึงตัดสินใจเก็บพื้นที่นี้ไว้เพื่อรอการขยายผลและให้นักวิจัยของชุมชนบ้านป่าหมากได้เรียนรู้จากโครงการวิจัยในชุมชนอื่น

พื้นที่ที่ 3 ชุมชนบ้านดอกแดง

บ้านดอกแดงตั้งอยู่ในหมู่ที่ 10 ตำบลบ่อสลี อำเภอสอด จังหวัดเชียงใหม่ มีระยะทางห่างจากตัวอำเภอมืองเชียงใหม่ 150 กม จากตัวอำเภอมืองถึงอำเภอสอด 88 กม จากตัวอำเภอสอดถึงหมู่บ้านกองลอย 56 กมที่บ้านกองลอยและแยกซ้ายมือจากถนนหมายเลข 108 สายเชียงใหม่แม่ฮ่องสอนเข้าไปในหมู่บ้านดอกแดงด้วยถนนดินแดง 6 กม ชาวชุมชนบ้านดอกแดงเป็นชุมชนปกากะญอ จำนวน 128 ครัวเรือน มีประชากรประมาณ 540 คน มีผู้ที่นับถือศาสนาคริสต์คาทอลิก 36 ครอบครัว โปรเตสแตนต์ 10 ครอบครัวและประเพณีเดิม และศาสนาพุทธ 82 ครอบครัว บ้านดอกแดงแม้มีหลากหลายศาสนา แต่ความเชื่อเดิมที่เชื่อว่าโลกจักรวาลมีสิ่งศักดิ์สิทธิ์สถิตอยู่ ซึ่งได้แสดงออกโดยการร่วมกิจกรรมต่างๆทั้งที่เกี่ยวข้องกับระบบการผลิตและการดูแลรักษาธรรมชาติ เช่น พิธีกรรมที่ชาวบ้านถือปฏิบัติอยู่คือ พิธีเลี้ยงเหมือนฝาย พิธีบวชป่า พิธีเลี้ยงป่าต้นน้ำหรือที่ชาวบ้านเรียกติดปากว่า เลี้ยงฝัน้ำประปาภูเขา

อาชีพดั้งเดิมของชาวชุมชนบ้านดอกแดงคือ การปลูกข้าวนาสำหรับบริโภคภายในครัวเรือน มีประมาณ 10 ครอบครัวที่ยังปลูกข้าวไร้หมุนเวียน เนื่องจากไม่มีที่นา ส่วนอาชีพเกษตรเคมีที่เข้ามาแทนที่เกษตรแบบผสมผสานคือ การปลูกกะหล่ำปลีและมะเขือเทศ ที่มีการใช้สารเคมีอย่างเข้มข้น มาเป็นเวลานานถึง 20 ปี สาเหตุที่ชาวบ้านหันมาสนใจปลูกพืชเหล่านี้มากขึ้น เนื่องจากชุมชนมีความต้องการใช้เงินในการส่งลูกหลานเรียน ค่าใช้จ่ายในครัวเรือน ค่ารักษาพยาบาล ฯลฯ

ลักษณะการใช้พื้นที่ การปลูกข้าว สามารถปลูกได้ปีละครั้ง ซึ่งทุกครอบครัวจะปลูกข้าวบริโภคเอง ส่วนการปลูกกะหล่ำปลีและมะเขือเทศนั้นไม่ได้ปลูกทุกครอบครัว จะปลูกเฉพาะผู้ที่มีทุนและสามารถเข้าถึงแหล่งทุนได้ ผู้มีทุนเหล่านั้นจะปลูกกะหล่ำปลีและมะเขือเทศปีละ 2 ครั้งคือ ช่วงฤดูฝน จะปลูกบนไหล่เขาและช่วงหน้าแล้งหลังเก็บเกี่ยวจะปลูกในนา ในรายงานการวิจัยของนัยนา วิจิตรพร (2001) พบว่าชาวบ้านที่มีฐานะดีจะมีที่นาประมาณครอบครัวละ 6-8 ไร่ ที่ไร่หรือสวนประมาณ 1-3 ไร่ ฐานะปานกลางจะมีที่นาประมาณ 2-4 ไร่ ที่ไร่และสวนประมาณ 1-2 ไร่ ส่วนครอบครัวที่มีฐานะยากจนจะไม่มีที่นา มีแต่ที่ไร่หรือสวนประมาณ 1-2 ไร่ ปัจจุบันสถิติการถือครองที่ดินเหล่านี้อาจเปลี่ยนแปลงไป เนื่องจากการแยกครอบครัวและแบ่งมรดกให้ลูกหลาน แต่การจัดการทรัพยากร

หมุนเวียนนั้นผู้ที่มีฐานะดีหน่อย ไม่อยากทำไร้หมุนเวียนแล้ว จึงเป็นโอกาสของผู้มีที่ดินน้อยทำกินได้เต็มที่

สถานการณ์การใช้พื้นที่เกษตรเคมีของหมู่บ้านใกล้เคียง 5 หมู่บ้านโดยมีหมู่บ้าน (1) อมลอง ใน (2) บ้านอมลองนอก (3) บ้านใหม่ (4) บ้านแม่โถ และ (5) บ้านกองลา มีแนวโน้มจะเพิ่มมากขึ้น เนื่องจากพืชตัวใหม่ที่เข้ามาคือ ข้าวโพด ซึ่งกินพื้นที่มากและมีความเสี่ยงต่อการทำลายป่ามากขึ้น นอกจากจะทำให้ทรัพยากรธรรมชาติถูกใช้อย่างเต็มที่โดยขาดการบริหารจัดการที่เหมาะสมแล้ว ยังส่งผลกระทบต่อความสัมพันธ์ทางสังคมด้วยการแย่งชิงน้ำในฤดูแล้งจากการใช้น้ำปลูกกะหล่ำปลี และมะเขือเทศ ซึ่งเป็นพืชที่ต้องการน้ำมาก

ปัจจุบันชุมชนบ้านดอกแดงแลเห็นและสำนึกถึงผลกระทบของเกษตรเคมีและชาวบ้านส่วนหนึ่งหันมาสนใจเกษตรอินทรีย์ เกษตรผสมผสานที่พ่อแม่ ปู่ ย่า ตา ยาย เคยทำมาแต่ในอดีต จึงได้รวมกันในรูปแบบของกลุ่มเกษตรยั่งยืน (Sustainable Agriculture) ที่สนับสนุนแนวคิด แนวปฏิบัติ โดยศูนย์สังคมพัฒนาที่อยู่ภายใต้โครงสร้างของมิสซังเชียงใหม่ ชาวบ้านส่วนหนึ่งที่หันมาทำเกษตรอินทรีย์นั้น ได้เริ่มปลูกเสาวรสสีน้ำม่วงที่ใช้ปุ๋ยอินทรีย์ที่ชาวบ้านผลิตเอง ซึ่งปรากฏว่าได้ผลดีและเป็นพืชที่ใช้น้ำน้อยและปัจจุบัน เป็นที่ต้องการของตลาด และพืชใหม่อีกตัวหนึ่งที่ทางโครงการหลวงแนะนำให้ชาวบ้านทดลองปลูกคือถั่วอูคา ที่มีแหล่งกำเนิดจากอเมริกาใต้ แต่สามารถปลูกในเมืองไทยได้ ซึ่งกำลังทดลองปลูกอยู่ในหมู่บ้านบนดอย

นอกจากนี้มีเกษตรกรรุ่นใหม่ 2 คนที่อยู่ในหมู่บ้านดอกแดง ที่ผ่านการฝึกอบรมเกษตรกรรุ่นใหม่หลักสูตร 6 เดือนเมื่อเดือนสิงหาคมปี 2557 ที่ศูนย์วิจัยและฝึกอบรมศาสนาวัฒนธรรมชุมชนที่เชียงใหม่ ที่สนับสนุนโครงการฝึกอบรมโดยสำนักงานปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตร (สปก.)

จากปัญหาการไม่ประสบความสำเร็จในอาชีพ การแย่งชิงทรัพยากรที่มีความจำกัด ส่งผลให้เกิดปัญหาทางสังคมตามมามากมาย เช่น ความขัดแย้งในชุมชน ส่งผลให้วัฒนธรรมของการอยู่ร่วมกันท่ามกลางความหลากหลายของศาสนาเริ่มสั่นคลอน ปัจจัยภายนอกสามารถซึมแทรกเข้ามาในชุมชน เช่น ปัญหาการค้ายาเสพติดในหมู่บ้าน การวิจัยในครั้งนี้จึงเป็นเครื่องมือในการวิเคราะห์การใช้ทรัพยากรในชุมชน ต้นทุนทางศาสนาและวัฒนธรรม ซึ่งจะเอื้อประโยชน์ให้เยาวชนคนหนุ่มสาวและคนเฒ่าคนแก่ได้ร่วมกันวิเคราะห์สภาพจริงของชุมชน รวมทั้งสถานการณ์ที่รายล้อมและส่งผลกระทบต่อชุมชน เพื่อนำไปสู่การจัดการการใช้ทรัพยากรร่วมกันอย่างเป็นธรรม ปรับปรุงกระบวนการผลิตและสร้างรายได้จากการผลิตด้วยการช่วยเหลือเกื้อกูลกันบนต้นทุนของศาสนาและวัฒนธรรมที่ชาวบ้านเชื่อว่าเป็นหนึ่งเดียวในจักรวาล แม้จะมีความแตกต่างและหลากหลาย

พื้นที่ที่ 4 ชุมชนบ้านหนองเต่า ชุมชนบ้านห้วยเกียง ชุมชนบ้านห้วยข้าวสับ

1. บ้านหนองเต่า

บ้านหนองเต่าตั้งอยู่ในพื้นที่ อ.แม่วาง จ.เชียงใหม่ การเดินทางจากเชียงใหม่เข้าสู่ อ.แม่วาง ระยะทาง 70 กิโลเมตร เข้าสู่บ้านหนองเต่าอีก 30 กิโลเมตร เกษตรกรเป็นชนเผ่าปกาเกอญอ จำนวน 147 ครัวเรือน มีพื้นที่ทางการเกษตรเฉลี่ยครัวเรือนละ 4-5 ไร่ เกษตรกรมีวิธีการปลูกข้าวไว้บริโภค ในครัวเรือนทั้งที่นาและที่ดอน การทำการเกษตรส่วนใหญ่ปลูกดอกไม้จำหน่ายให้กับพ่อค้าภายนอก ชุมชนที่มาส่งเสริมให้ปลูกและรับซื้อ และปลูกพืชเมืองหนาวส่งโครงการหลวง เช่น ผักเมืองหนาว เสาวรส สาลี่ อาโวคาโด มีอาชีพเสริมคือ เลี้ยงหมู และไก่ สำหรับการปลูกไม้ดอกซึ่งมีการปลูก จำนวนมากมีการใช้สารเคมีอย่างหนาแน่น แต่แม้เกษตรกรมีการปลูกพืชที่เชื่อมโยงกับผู้ซื้อ แต่ เกษตรกรยังมีภาวะรายได้ไม่พอกับรายจ่าย เนื่องจากผลผลิตทางการเกษตรที่ได้ สามารถจำหน่ายได้ เฉพาะที่ได้รับการคัดเกรดแล้ว ผลผลิตที่ตกเกรดจึงเป็นภาระของหมูและไก่ ส่วนเกษตรกรไม่บริโภค เนื่องจากบริโภคไม่เป็น

ปัญหาใหญ่ในชุมชนคือเยาวชนติดยาเสพติด เนื่องจากพ่อแม่ไม่ประสบความสำเร็จในอาชีพ และเยาวชนไม่ต้องการเข้าสู่อาชีพการเกษตร แต่ไม่มีแหล่งงานหรือการจ้างงานในชุมชน ในรายของ เยาวชนที่รักการทำงานจะเข้าเมืองเพื่อทำงานรับจ้าง แต่ในรายของเยาวชนที่ไม่ชอบทำงานรับจ้าง หรือไม่ฝึกฝนในอาชีพสุจริต จะถูกชักชวนเข้าสู่กระบวนการค้ายาเสพติด สภาพการณ์ดังกล่าวทำให้ พ่อแม่มีความทุกข์ใจ อย่างไรก็ตามพื้นที่บ้านหนองเต่าเป็นพื้นที่ที่ตั้งอยู่ใกล้แหล่งท่องเที่ยว ผลผลิต ทางการเกษตรสามารถจำหน่ายในหลายพื้นที่การท่องเที่ยว การเปิดตลาดการค้าที่เป็นธรรมภายใต้ การผลิตอาหารปลอดภัยจึงมีความเป็นไปได้ ซึ่งจะช่วยสร้างงานสร้างอาชีพให้กับคนในชุมชน และ เยาวชนคนหนุ่มสาวที่เป็นคนรุ่นใหม่ และช่วยให้คนในชุมชนก้าวพ้นจากเส้นทางของการค้าและเสพยา เสพติด นอกจากนี้การได้ทำความรู้จักกับตนเองและชุมชนที่รอบด้านและลึกซึ้งจะนำมาสู่การสร้าง ทางเลือกในอาชีพที่หลากหลาย และสามารถกำหนดแนวทางในการแก้ไขปัญหาและสร้างการ เปลี่ยนแปลงไปสู่สิ่งที่ดีกว่าให้กับคนในชุมชน

2. ชุมชนบ้านห้วยเกียง มีประชากรประมาณ 732 คน จาก 147 ครัวเรือน อาชีพหลักคือ ปลูกข้าวบริโภคเอง ปลูกดอกและพืชเมืองหนาว เช่น สาลี่ อาโวคาโด อาชีพเสริมคือเลี้ยงหมู เลี้ยงไก่ การเดินทางเข้าถึงพื้นที่ค่อนข้างสะดวก มีไฟฟ้า โทรศัพท์ พื้นที่หมู่บ้านตั้งอยู่ไม่ห่างจากตัวอำเภอ แม่วาง จังหวัดเชียงใหม่ ในพื้นที่เป็นที่ตั้งของโครงการหลวง และหน่วยงานรัฐ เช่น โรงเรียนมัธยม

ขยายโอกาส สถานีนามัย เป็นต้น ในชุมชนมีกลุ่มเกษตรกรอินทรีย์ สภาพปัญหาที่คนในพื้นที่เผชิญคือ คนในพื้นที่ยังต้องซื้ออาหารซื้อจากภายนอกชุมชน ชาวบ้านปลูกสิ่งที่ตัวเองไม่กิน สิ่งที่กินซื้อจากข้างนอก การปลูกพืชยังไม่แน่ใจว่าอาหารจะปลอดภัย ชุมชนยังมีการแปรรูปผลผลิตที่ชุมชนผลิตได้

3. ชุมชนบ้านห้วยข้าวสับ มีประชากรอาศัยอยู่ 371 คน จาก 72 ครัวเรือน อาชีพหลัก ปลูกข้าวนาสำหรับบริโภคเองอาชีพรอง การปลูกดอกไม้ในโรงเรือน ขายตลาด มีการใช้สารเคมีอย่างหนาแน่น และการปลูกผักสลัดขายโครงการหลวง ซึ่งมีการใช้สารเคมีในระดับที่ควบคุมได้

แม้ชุมชนห้วยเกียงและชุมชนห้วยข้าวสับจะเดินทางเข้าถึงได้โดยไม่ยาก แต่นักวิจัยในพื้นที่ยังมีจำนวนน้อยเกินไป สมาชิกจึงสนใจที่จะเรียนรู้การวิจัยร่วมกับชุมชนบ้านหนองเต่า โดยเก็บทั้ง 2 พื้นที่ไว้รอการขยายผล เนื่องจากสมาชิกวิจัยมีจำนวนชุมชนละ 4 คน จึงยังไม่มีความพร้อม

พื้นที่ 5 ชุมชนบ้านขุนอมลอง และชุมชนบ้านป่าเกี๊ยะนอก

1. บ้านขุนอมลอง

บ้านขุนอมลองตั้งอยู่ในพื้นที่ อ.สะเมิง จ.เชียงใหม่ การเดินทางจากเชียงใหม่เข้าสู่ อ.สะเมิง ระยะทาง 48 กิโลเมตร เข้าสู่บ้านขุนอมลอง 40 กิโลเมตร มีประชากร 28 ครัวเรือน พื้นที่ตั้งอยู่ใกล้กับบ้านบ่อแก้ว ซึ่งเป็นพื้นที่ปลูกสะตอเบอร์รี่แหล่งใหญ่ของจังหวัดเชียงใหม่ที่มีการใช้สารเคมีอย่างหนาแน่น ชาวขุนอมลองเป็นชนเผ่าปกาเกอะญอ มีพื้นที่ทางการเกษตรเฉลี่ยครัวเรือนละ 20 ไร่ เกษตรกรมีการปลูกพืชหมุนเวียนในพื้นที่ โดยมีการใช้พื้นที่จริงประมาณ 1 ใน 3 ของพื้นที่ โดยมีการหมุนเวียนกลับมาที่เดิมในปีที่ 3 พื้นที่ส่วนใหญ่มีการปลูกข้าวในที่นาและที่ดอน

อาชีพดั้งเดิมที่เสริมรายได้ให้กับหมู่บ้านขุนอมลองคือ การทำเมี่ยงก่าและชาแห้งที่ขึ้นตามธรรมชาติในป่ารอบหมู่บ้าน มีตลาดจำหน่ายทั้งในชุมชนและรอบนอก ส่วนชาแห้งนั้นสามารถจำหน่ายในเมืองและที่อื่นๆได้ แต่ละปีทำรายได้เสริมให้กับครอบครัวได้พอสมควร ปัจจุบัน เมี่ยงก่าและชาแห้งตลาดยังมีความต้องการอยู่ แต่ลูกหลานเกษตรกรไม่สนใจและไม่มีความรู้ที่จะทำอาชีพนี้แล้ว จึงหันมาปลูกพืชเชิงเดี่ยวหรือพืชพาณิชย์ เช่น ถั่วแขก ถั่วแระ พักทอง พักเขียว กระเทียม กาแฟ ข้าวโพด โดยมีบริษัทเอกชนภายนอกเข้ามาส่งเสริม มีการใช้สารเคมีอย่างหนาแน่น เป็นเวลานานสืบกว่าปีแล้ว และแต่ละปีเกษตรกรต้องลงทุนสูงขึ้นเรื่อยๆ เกษตรกรจึงไม่ประสบความสำเร็จในอาชีพนี้เนื่องจากรายได้เฉลี่ยอย่างมากที่สุดคือครัวเรือนละไม่ถึง 50,000 บาท ขณะที่ยังติดหนี้สินในระดับ 50,000 - 100,000 บาท เงินที่จะส่งลูกหลานเรียนไม่พอจึงต้องการกู้ยืมทั้งเพื่อการลงทุนทางการเกษตรและการศึกษา จึงเกิดระบบหนี้สินแบบดินพอกหางหมู

การจัดการศึกษาที่ผ่านมา พบว่ามืองค์กรทางศาสนาได้รับลูกหลานของชาวปากาเกอะญอในชุมชนไปบวชเรียนซึ่งผู้ผ่านการศึกษามิเลือกที่จะกลับมาใช้ชีวิตในชุมชน เช่นเดียวกับการส่งเสียลูกหลานด้วยทุนของครอบครัวที่ลูกหลานของคนในชุมชนที่สถาบันการศึกษาภายนอกในระดับปริญญาตรี ผู้สำเร็จการศึกษาทั้งหมดเลือกที่จะลาจากชุมชนเพื่อสร้างชีวิตใหม่ในสังคมเมือง ทำให้คนรุ่นใหม่ที่เหลืออยู่คือคนที่เรียนไม่เก่งที่ต้องดำรงชีวิตอยู่บนฐานเกษตรกรรมเชิงเดี่ยวที่ไม่เคยประสบความสำเร็จ

เนื่องจากการทำการเกษตรที่ใช้สารเคมีอย่างเข้มข้น จึงส่งผลกระทบต่อสุขภาพของชาวบ้าน ได้พบว่าในชุมชนเริ่มเป็นโรคมะเร็งมากขึ้น ซึ่งเป็นสถานการณ์ที่ไม่เคยพบมาก่อนในอดีต แม้คนในชุมชนจะเริ่มกังขากับการผลิตที่ใช้สารเคมี แต่คนในชุมชนยังไม่มีทางออกในสิ่งที่ดีกว่า รวมทั้งถูกบีบรัดจากระบบพ่อค้าคนกลางที่กุมอำนาจในการกำหนดราคาปัจจัยการผลิตและระบบตลาด ที่ยากต่อคนในชุมชนจะหาทางออกในการแก้ไขปัญหา สถานการณ์ของอาชีพที่ตึบตันเช่นนี้ส่งผลให้การใช้ชีวิตในชุมชนไม่อบอุ่นเหมือนเช่นในอดีต ซึ่งแม้มีสายใยแห่งวัฒนธรรมที่โอบอุ้มการช่วยเหลือเกื้อกูลแก่กันและกันในยามยากไร้ แต่ไม้อาจสร้างชีวิตที่สมบูรณ์ได้ トラบที่ปัญหาทางเศรษฐกิจยังรุมเร้าอยู่

ด้วยเหตุผลจากปัญหาดังกล่าว ชาวบ้านส่วนหนึ่งได้มีการพูดคุยกันและสรุปประสบการณ์ว่า ถ้าชุมชนยังคงเดินตามแผนการของบริษัทที่ส่งเสริมการปลูกพืชในเชิงพาณิชย์ในอนาคต อาชีพของคนในชุมชนคงไม่ยั่งยืนและอาหารที่ผลิตจะไม่ปลอดภัยต่อการบริโภค จึงจำเป็นที่จะต้องมาช่วยกันสร้างความรู้ในระบบการผลิตและการตลาดเป็นพื้นฐานของอาชีพบนผืนดินเกษตรกรรมจึงเป็นเงื่อนไขสำคัญต่อการยกระดับคุณภาพชีวิตให้กับคนในชุมชน และด้วยสายธารแห่งวัฒนธรรมจะช่วยหล่อเลี้ยงให้การดำรงอยู่มีความสมบูรณ์ขึ้น การวิจัยในครั้งนี้จะนำไปสู่การค้นหาปัญหาที่แท้จริงบนเส้นทางการผลิตการตลาดที่ยึดถือความปลอดภัยและความสัมพันธ์ที่เป็นธรรมระหว่างผู้ผลิตและผู้บริโภค จะมีความหมายต่อสุขภาวะ การสร้างรายได้จากอาชีพ และการเชื่อมโยงไปสู่ความสัมพันธ์เชิงโครงสร้างที่ยุติธรรมในทุกมิติ ปัจจุบันชาวบ้านส่วนหนึ่งหันมาปลูกพืชปลอดสาร (ระยะปลอดสาร ไม่ใช่ไร้สาร) เช่น แตงร้าน ชูโกนิและผักกาดขาวปลีในช่วงหน้าหนาวที่มีตลาดภายนอกชุมชนรองรับ การเกษตรแบบปลอดสาร มีแนวโน้มจะค่อยๆเพิ่มมากขึ้น ส่วนอาชีพดั้งเดิม ซึ่งปัจจุบันเป็นเพียงอาชีพเสริมคือการเลี้ยงไก่และหมู ที่สามารถสร้างตลาดได้ในชุมชน และมีความต้องการมากขึ้นเรื่อยๆ

2. บ้านป่าเกี๊ยะนอก

บ้านป่าเกี๊ยะนอกตั้งอยู่ในพื้นที่ อ.สะเมิง จ.เชียงใหม่ การเดินทางจากเชียงใหม่เข้าสู่ อ.สะเมิง ระยะทาง 48 กิโลเมตร เข้าสู่บ้านป่าเกี๊ยะนอกอีก 25 กิโลเมตร มีประชากรจำนวน 120

ครัวเรือน พื้นที่อยู่ใกล้กับบ้านบ่อแก้ว ซึ่งเป็นพื้นที่ปลูกสตรอเบอร์รี่แหล่งใหญ่ของจังหวัดเชียงใหม่ที่มีการใช้สารเคมีอย่างหนาแน่น มีพื้นที่ทางการเกษตรเฉลี่ยครัวเรือนละ 20 ไร่ เกษตรกรมีการปลูกพืชหมุนเวียนในพื้นที่ โดยมีการใช้พื้นที่จริงประมาณ 1 ใน 3 ของพื้นที่ โดยมีการหมุนเวียนกลับมาที่เดิมในปีที่ 3 พื้นที่ส่วนใหญ่มีการปลูกข้าวในที่นาและที่ดอน นอกจากนั้นมีการปลูกฟักทอง ฟักเขียว กระเทียม กาแฟ ข้าวโพด ปัจจุบันมีบริษัทเอกชนภายนอกเข้ามาส่งเสริมการปลูกถั่วแขก ถั่วแระ มีการใช้สารเคมีอย่างหนาแน่น ซึ่งการปลูกพืชเชิงเดี่ยวในตลอดระยะเวลาที่ผ่านมา เกษตรกรใช้ปุ๋ยเคมีและสารเคมีทางการเกษตร อย่างไรก็ตาม เกษตรกรไม่ได้ประสบความสำเร็จในอาชีพเนื่องจากยังมีปัญหานี้สินในระดับ 50,000 - 100,000 บาท โดยมีรายได้ครัวเรือนละ 50,000 บาท ปัญหาหนี้สินที่เกิดขึ้นเกิดจากการส่งลูกหลานไปเรียน เนื่องจากต้องการชีวิตที่ดีขึ้น นอกจากนี้รวมไปถึงค่าใช้จ่ายทางการเกษตรและค่าใช้จ่ายอื่นๆ ที่จำเป็น

การจัดการศึกษาที่ผ่านมา พบว่ามีองค์กรทางศาสนาได้รับลูกหลานของชาวปกาเกอญอในชุมชนไปบวชเรียนซึ่งผู้ผ่านการศึกษาไม่เลือกที่จะกลับมาใช้ชีวิตในชุมชน เช่นเดียวกับการส่งเสียลูกหลานด้วยทุนของครอบครัวที่ลูกหลานของคนในชุมชนที่สถาบันการศึกษาภายนอกในระดับปริญาตรี พบว่าผู้สำเร็จการศึกษาทั้งหมดเลือกที่จะลาจากชุมชนเพื่อสร้างชีวิตใหม่ในสังคมเมือง ทำให้คนรุ่นใหม่ที่เหลืออยู่คือคนที่เรียนไม่เก่งที่ต้องดำรงชีวิตอยู่บนฐานเกษตรกรรมเชิงเดี่ยวที่ไม่เคยประสบความสำเร็จ นอกจากนี้ปัญหาของเกษตรกรสารเคมีส่งผลต่อปัญหาสุขภาพ ซึ่งคนในชุมชนพบว่าชาวปกาเกอญอในชุมชนมีปัญหาเป็นมะเร็งมากขึ้น ซึ่งไม่เคยพบมาก่อนในอดีต

จากปัญหาพื้นฐานการทำการมาหากิน ซึ่งเป็นปัญหาทางเศรษฐกิจของชุมชน ทำให้เยาวชนที่ประสบกับปัญหาของอาชีพพลัดหลงเข้าสู่วงจรของการค้ายาเสพติดและวงจรของการค้ำมนุษย์ แม้ว่าในเชิงสังคมแล้วจะมี ภูมิต้นทุนทางวัฒนธรรมจากผู้นำและผู้อาวุโสในสังคมช่วยดูแล ปกป้องรักษาชุมชน แต่ภูมิคุ้มกันเริ่มลดความศักดิ์สิทธิ์ลง ปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชนทำให้พ่อแม่มีความทุกข์ใจกับการใช้ชีวิตของเยาวชนในชุมชน คณะผู้วิจัยเห็นว่าควรได้ทำความรู้จักกับตนเองและชุมชนที่รอบด้าน และลึกซึ้งจะนำมาสู่การกำหนดแนวทางในการแก้ไขปัญหาและสร้างการเปลี่ยนแปลงไปสู่สิ่งที่ดีกว่าให้กับคนในชุมชน

อย่างไรก็ตามพื้นที่บ้านป่าเกี๊ยะนอก ทีมวิจัยยังไม่มีความพร้อมที่จะดำเนินโครงการวิจัย ทีมวิจัยจึงขอมาเรียนรู้ที่บ้านขุนอมลอง เพื่อรอการขยายผลในรอบต่อไป

พื้นที่ 6 คือ ชุมชนห้วยน้ำเย็น

บ้านห้วยน้ำเย็นเป็นหมู่บ้านคนเมืองที่มีจำนวนครัวเรือน 221 ครัวเรือน แต่เนื่องจากนักวิจัยในพื้นที่เป็นนักวิจัยของบ้านจาโบที่เป็นบ้านบวรารของห้วยน้ำเย็น จึงต้องการสร้างความมั่นใจของการดำเนินงานโดยเริ่มต้นที่บ้านจาโบ

บ้านจาโบเป็นบ้านบวรารของหมู่บ้านห้วยน้ำเย็น ชาวบ้านห้วยจะโปเป็นชนเผ่าละหู่หรือมูเซอแดง จำนวน 15 ครัวเรือน พื้นที่ตั้งอยู่ในเขตพื้นที่ ต.ท่าตอน อ.แม่เมาะ จ.เชียงใหม่ มีระยะทางห่างจากตัว อ.เมืองเชียงใหม่รวม 210 กิโลเมตร โดยระยะทางจาก อ.เมืองเชียงใหม่ถึงท่าตอน 180 กม. จากท่าตอนถึงบ้านห้วยน้ำเย็นอีก 30 กิโลเมตร ชาวชุมชนบ้านห้วยน้ำเย็นทั้งหมดเป็นคนเมือง บ้านห้วยน้ำเย็นมีบ้านบวราร 2 พื้นที่คือบ้านปะจู้ และบ้านจะโป ทั้ง 2 พื้นที่เป็นพื้นที่อยู่อาศัยของชาวละหู่ ซึ่งพื้นที่อยู่อาศัยเป็นพื้นที่ป่าสงวนมาแต่ดั้งเดิม หลังจากบรรพบุรุษอพยพมาจากประเทศพม่าได้รับการจัดสรรพื้นที่ในเขตป่าสงวน ปัจจุบันชาวบ้านจะโปไม่มีพื้นที่ดินทำกินในเขตที่อยู่อาศัย ต้องไปใช้พื้นที่อื่น ณ บ้านปะสี้ซึ่งอยู่ในเขตชายแดนพม่า แม้ว่าคนในพื้นที่จะมีที่ดินทำกินครัวเรือนละประมาณ 20 ไร่ แต่ด้วยการเดินทางที่ต้องรอนแรมไปในที่ห่างไกลและไม่มีเวลาดูแลเอาใจใส่ ผลผลิตที่ได้จึงได้ไม่เต็มเม็ดเต็มหน่วย รวมทั้งถูกลักขโมยจากชาวบ้านในฝั่งประเทศเพื่อนบ้าน การทำไร่ในพื้นที่ห่างไกลส่วนใหญ่เป็นไร่ข้าวโพดซึ่งชาวบ้านขายผลผลิตได้เพียงกิโลกรัมละ 4 บาท ขณะที่ต้นทุนสูงกว่านั้น ทางเลือกของคนในพื้นที่คือการขายแรงงาน ซึ่งทำได้เฉพาะเมื่อมีผู้จ้าง ซึ่งเป็นเกษตรกรที่เป็นชาวเมืองในพื้นที่ข้างเคียง ซึ่งจะได้ค่าจ้างเป็นบางวัน ความตึงตันของวิถีการทำมาหากิน ทำให้ชนชาวละหู่ในพื้นที่พลัดถิ่นในเส้นทางการค้ายาเสพติด ทั้งเยาวชนคนหนุ่มสาว และผู้ใหญ่ในชุมชน โดยเฉพาะที่เป็นเพศชาย ส่วนเพศหญิงได้เดินทางเข้าไปในเส้นทางการค้ามนุษย์ ซึ่งตลอดเส้นทางจาก อ.เมืองเชียงใหม่ถึงพื้นที่มีร้านค้าโอเคเกิดขึ้นมากมาย และเบื้องหลังร้านเหล่านั้นคือกระบวนการค้ามนุษย์ สิ่งที่เกิดขึ้นในชุมชนคือปัญหาครอบครัวที่เกิดขึ้นอย่างหนัก ผู้ชายทุพภิกขเวเนื่องจากเมายา ไปจนฆ่าภรรยา และคนในครอบครัว

ในบรรดากลุ่มชาติพันธุ์ทั้งหมด ชนเผ่าละหู่หรือมูเซอแดงเป็นชนเผ่าที่มีปัญหาหนักหน่วงที่สุด เพราะในเชิงการครอบครองที่ดินทำกิน การครอบครองที่ดินครั้งแรกเป็นของชาวเมืองที่ยึดครองพื้นที่พื้นราบ ส่วนบนภูเขาสูงกลุ่มแรกที่ได้ครอบครองพื้นที่คือเผ่าปากกญอ กลุ่มต่อมาคือม้งและลีซอ กลุ่มสุดท้ายที่ได้ครอบครองพื้นที่ที่เหลืออยู่น้อยนิดคือละหู่ ซึ่งในทางประวัติศาสตร์พบว่าชนเผ่าละหู่ถูกรุกไล่พื้นที่มาจากจีน พม่า และเข้าสู่ไทย ในพื้นที่ที่เป็นท้ายซอยที่สุด ดังนั้นในบรรดาชนเผ่าชาวละหู่ถือว่ายากลำบากที่สุด

ชาวละหู่ในพื้นที่บ้านจาโปต้องเผชิญกับปัญหาทางเศรษฐกิจเนื่องจากขาดแคลนพื้นที่ทำกินที่เป็นปัจจัยพื้นฐานที่สำคัญที่สุด ลามเลี้ยวปัญหาทางสังคม ทำให้ชุมชนมีปัญหาระส่ำระสาย สิ่งหนึ่งที่ประทับใจประคองให้ชาวชุมชนยังยืนหยัดอยู่ได้คือผู้นำทางจิตวิญญาณที่ช่วยคำจุนชุมชนเอาไว้ โดยชุมชนมีผู้นำหลายกลุ่มที่เป็นเสาหลักในการคำจุนชุมชนเอาไว้คือ

- 1) โตโป ทำหน้าที่เป็นผู้นำทางศาสนาฝ่ายชาย
- 2) เนโบ ทำหน้าที่เป็นผู้นำทางศาสนาฝ่ายหญิง
- 3) กาเซาะมา ทำหน้าที่เป็นครูสอนศาสนา
- 4) อะดอ ทำหน้าที่เป็นผู้ดูแลชุมชน
- 5) จะหลี เป็นช่างเทคนิค เช่น ช่างเหล็ก ช่างไม้

ผู้นำเหล่านี้คือบุคคลคนสำคัญที่เป็นหัวใจในโครงสร้างของชุมชน ทำหน้าที่รักษาให้ชุมชนยังอยู่ได้แม้ต้องเผชิญกับวิกฤติทางเศรษฐกิจและสังคมอย่างหนักหน่วง

จากปัญหาดังกล่าว เยาวชนและผู้นำชุมชนจึงร่วมกันสร้างวิถีแห่งอาชีพขึ้นใหม่ เพื่อสร้างความมั่นคงทางเศรษฐกิจ โดยเลือกโครงการทอดผ้าจากลดตายทางภูมิปัญญา ด้วยการสนับสนุนความรู้คนรุ่นเก่าให้กับคนรุ่นใหม่ได้ต่อยอดด้วยความรู้สมัยใหม่ จำหน่ายให้กับคนในชุมชนซึ่งปัจจุบันซื้อชุดพื้นเมืองไว้สวมใส่ในชีวิตประจำวันและในโอกาสทางพิธีกรรมจากแหล่งตัดเย็บภายนอก นอกจากนี้ยังสามารถจำหน่ายให้กับเครือข่ายภายนอก การวิจัยในครั้งนี้ได้รับความร่วมมือจากศิษย์เก่าบ้านมารีนา ซึ่งเป็นโครงการช่วยเหลือผู้ด้อยโอกาสด้วยการสอนตัดเย็บเสื้อผ้าเพื่อให้เยาวชนมีพื้นฐานอาชีพให้กับตนเองและครอบครัว ทั้งนี้พื้นฐานทางอาชีพที่มั่นคงจะช่วยสร้างความมั่นคงทางเศรษฐกิจ โดยในอีกด้านหนึ่งทำการส่งเสริมการรื้อฟื้นคุณค่าทางศีลธรรมด้วยการรื้อฟื้นโครงสร้างทางสังคมใหม่ เพื่อแก้ปัญหาเศรษฐกิจซึ่งเป็นปัญหาที่ปลายเหตุ การเปิดการต่อสู้ 2 ทางทั้งทางเศรษฐกิจ กับศาสนาและวัฒนธรรมจะเป็นหนทางในการหลุดพ้นจากพันธนาการทางสังคมที่กดรั้งเสรีภาพของชนเผ่า และก้าวสู่การเปลี่ยนแปลงไปสู่สิ่งที่ดีกว่า

สรุป การพัฒนาโครงการวิจัยในครั้งนี้ นำไปสู่การพัฒนาชุดโครงการวิจัยท้องถิ่นได้ตามวัตถุประสงค์ โดยมีพื้นที่ในโครงการย่อย 5 พื้นที่ ส่วนพื้นที่ที่เหลือเป็นพื้นที่ที่เก็บไว้สำหรับการขยายผล โดยให้นักวิจัยในพื้นที่ที่ยังไม่ขึ้นโครงการมาร่วมเรียนรู้กับพื้นที่ที่ขึ้นโครงการได้ โดยเครื่องมือที่ใช้ในการพัฒนาโครงการคือเครื่องมือในการวิจัยแบบเดิม คือแบบสอบถาม (ซึ่งเหมาะกับการสำรวจข้อมูลทางเศรษฐกิจ) ผสานกับแผนที่เดินดิน เพื่อให้ได้ข้อมูลทางการเกษตรและเศรษฐกิจ รวมทั้งพื้นที่ทางสังคมอื่นๆ แบบสัมภาษณ์ที่ใช้สำหรับสัมภาษณ์บุคคล การประชุมกลุ่มและเวทีชุมชน โดยนำเทคนิคแผนผังทางความคิด (Concept mapping) เพื่อวิเคราะห์ข้อมูลเป็นระยะๆ จะช่วยให้สมาชิกวิจัยเห็นปัญหา

และก่อรูปทางความคิดที่ชัดเจน นอกจากนี้เทคนิคการวิเคราะห์ตนเอง (Self Being) ที่เชื่อมโยงความรู้จากการสำรวจและสัมภาษณ์เชิงลึกกับความเป็นจริงของโลกภายนอกจะช่วยให้นักวิจัยท้องถิ่นมีแรงขับและสร้างพลังของการอยากเห็นการเปลี่ยนแปลงจนนำไปสู่การพัฒนาโครงการวิจัยท้องถิ่นที่นำไปสู่การแก้ไขปัญหาของตนเองและการสร้างสรรค์สิ่งที่ดีกว่าให้กับชุมชนอย่างมีพลัง

ภาคผนวก

ภาพในการดำเนินกิจกรรมพัฒนาโครงการวิจัย

พบปะแลกเปลี่ยนความเห็น ให้ความรู้ไปพร้อมกัน

คณะวิจัยในระหว่างพัฒนาโครงการ

ให้ความรู้ระหว่างพัฒนาโครงการ

A close-up photograph of a young child, likely of East Asian descent, wearing a traditional, colorful headpiece. The headpiece features a red and white striped band with a large, white, circular ornament hanging from the front. The child is wearing a blue garment. The child's eyes are closed or looking down. The background shows a person in a dark jacket and some trees, suggesting an outdoor setting.

ความจริงในพื้นที่

ห้วงเวลาของการเรียนรู้

